

Τα ποτάμια δεν γυρίζουν πίσω... | Σκέψεις με αφορμή το τελευταίο μάθημα του Δ. Λιαντίνη

 klik.gr/2024/01/24/ta-potamia-den-gyrizoyn-piso-skepseis-me-aformi-to-teleytaio-mathima-toy-d-liantini/

Κώστας Παπαχρήστου

January 24, 2024

Η τελευταία διάλεξη του Δημήτρη Λιαντίνη και η ιδέα του αμετάστρεπτου που κυριαρχεί στη Φύση και τη ζωή.

Σε πρόσφατη περιδιάβαση στο *YouTube*, είδα και πάλι (ή μάλλον, άκουσα) μία ιστορική διάλεξη του **Δημήτρη Λιαντίνη** [1] (Μαράσλειο, 27/5/1998). Ίσως τη συγκλονιστικότερη που έδωσε ποτέ, αφού ήταν η τελευταία του, στην οποία κατ' ουσίαν προανήγγειλε το καλά μελετημένο τέλος του. Είχα την ευκαιρία, έτσι, να ρίξω ξανά μια ματιά και στα σχόλια των επισκεπτών του καναλιού. Ανάμεσα στις αμέτρητες προσωπολατρικές μεγαλοστομίες διέκρινα και μία αλλιώτικη σκέψη, διατυπωμένη με λόγο σχεδόν απλοϊκό – όσο απλή είναι συχνά η ίδια η αλήθεια:

«Ίσως φοβόταν τα γεράματα και ήθελε να τον θυμούνται νέο.»

Η τοποθέτηση φαίνεται βάσιμη, αν κάποιος διαβάσει προσεκτικά και αποκωδικοποιήσει τα γραφόμενα του ίδιου του Λιαντίνη...

Η επίδραση που άσκησε η προσωπικότητα του **Σωκράτη** πάνω στον Λιαντίνη είναι ολοφάνερη στο κύκνειο άσμα του τελευταίου, την *«Γκέμμα»*. Αυτό που διδάσκεται ο αναγνώστης είναι ότι ο φόβος του θανάτου είναι ασύγκριτα πιο διαχειρίσιμος από τον φόβο της παρακμής που αναπόφευκτα φέρνουν μαζί τους τα γηρατεία και η αρρώστια. Η «απόδραση» από τη ζωή, λοιπόν, «πρέπει» να γίνεται έγκαιρα, όσο ακόμα ο άνθρωπος είναι σε θέση να βιώνει τη ζωή του αυτοδύναμα και με αίσθημα αξιοπρέπειας. Τον δρόμο, άλλωστε, είχε δείξει χιλιάδες χρόνια πριν ο Σωκράτης (*Γκέμμα*, Κεφ. 5, σελ. 86).

Αν κάποιος θελήσει να δει τη ζωή από καθαρά βιολογική σκοπιά, θα πρέπει να προσεγγίσει το φαινόμενο της φυσικής παρακμής – αυτό που τόσο είχε απασχολήσει τον Λιαντίνη – μέσα από τους νόμους της Φύσης. Ένας από αυτούς (ίσως ο τρομακτικότερος

απ' όλους) μιλά για το **αμετάστρεπτο** των μεταβολών, το οποίο διέπει όλες σχεδόν τις φυσικές διεργασίες. Μεταξύ αυτών, την ίδια τη ζωή.

Με αφορμή τις πιο πάνω σκέψεις, θα ήθελα να παραθέσω (σε αναθεωρημένη μορφή) ένα άρθρο δημοσιευμένο το 2012 στο «*Βήμα*». Το εναρκτήριο ερώτημα του κειμένου αντανάκλα το αίσθημα αγωνίας που μας διακατείχε την εποχή της μεγάλης οικονομικής κρίσης. Τότε που, παρά τις ζοφερές περιστάσεις, είχαμε ακόμα το κουράγιο (ή την αφέλεια) να ελπίζουμε...

Θα ξαναγυρίσουμε ποτέ στην επίφαση ευτυχίας που γνωρίζαμε; Ή θ' αποχαιρετήσουμε για πάντα – με αξιοπρέπεια, έστω – την Αλεξάνδρεια;

Στη Θερμοδυναμική (περιοχή της Κλασικής Φυσικής) δεσπόζουν δύο θεμελιώδεις νόμοι. Ο Πρώτος Θερμοδυναμικός Νόμος αφορά τη διατήρηση της ενέργειας και, στην πιο απλή του διατύπωση, ηχεί ως αυτονόητος: «Η ενέργεια που προσφέρουμε σε ένα σύστημα είναι ισόποση με την αύξηση του ενεργειακού αποθέματος του συστήματος.» Αν ο νόμος αυτός ήταν ο μοναδικός που δέσμευε την ύλη κατά τις μεταβολές της, ο κόσμος που ξέρουμε θα ήταν πολύ διαφορετικός. Θα υπήρχε, π.χ., τρόπος να μη γερνάμε ποτέ (ίσως και να γίνουμε αθάνατοι), ενώ ο προϊστορικός άνθρωπος θα είχε ανακαλύψει την ψύξη και τον κλιματισμό με την ίδια ευκολία που έμαθε να ζεσταίνεται από τη φωτιά!

Ο Δεύτερος Νόμος της Θερμοδυναμικής βάζει τέλος σε τέτοιες φιλοδοξίες. Αποτελεί ίσως την πιο σκληρή πραγματικότητα της Φύσης, μια αληθινή κατάρα του Δημιουργού πάνω στο δημιούργημά Του. Λέει, με πολύ απλά λόγια, πως κάποια πράγματα που συμβαίνουν δεν είναι δυνατό να αναιρεθούν, πως το ποτάμι μερικών φαινομένων δεν γυρίζει ποτέ πίσω. Έτσι, π.χ., ενώ ένα ζεστό σώμα μπορεί αυθόρμητα να δώσει λίγη από τη ζέστη του σε ένα πιο κρύο, το αντίθετο είναι απίθανο (πρακτικά αδύνατο) να συμβεί: ένα κρύο σώμα δεν μπορεί, χωρίς εξωτερική παρέμβαση, να δώσει μέρος από τη λιγοστή θερμική του ενέργεια σε ένα ζεστό, έτσι που το ένα να γίνει ακόμα πιο κρύο και το άλλο ακόμα πιο ζεστό. Η ζέστη φεύγει και δεν γυρίζει ποτέ πίσω από μόνη της. Το ίδιο και η νεότητα στον άνθρωπο, που φεύγει ανεπιστρεπτί αφήνοντας πίσω της τη φθορά που οδηγεί στο γήρας και τον θάνατο. Φαίνεται πως η συνειδητότητα αυτής της τελευταίας πραγματικότητας ήταν που κατηύθυνε τα υπαρξιακά βήματα του Σωκράτη στο κλείσιμο της επίγειας ζωής του. Όπως, ίσως, και αυτά του Δ. Λιαντίνη...

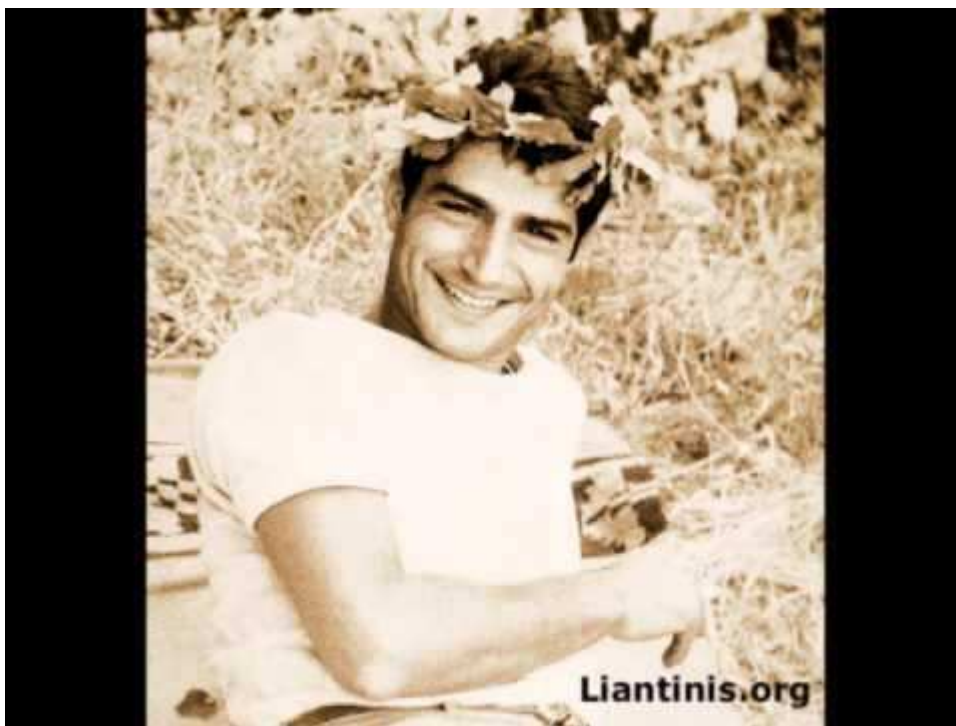
Η βασική φιλοσοφία του νόμου είναι απλή: Αν βάλεις ένα φυσικό σύστημα σε τάξη και μετά το αφήσεις στην τύχη του, το πιο πιθανό είναι πως η τάξη αυτή θα χαθεί (αυτό το γνωρίζουν καλά οι μητέρες που συγυρίζουν καθημερινά τα δωμάτια των παιδιών τους). Αντίθετα, είναι απίθανο το σύστημα αυτό να μεταβεί *αυθόρμητα* από την αταξία πίσω στην τάξη. Θα πρέπει η υπομονετική μητέρα να συγυρίσει και πάλι το δωμάτιο!

Αν το καλοσκεφτεί κανείς, όλοι οι φόβοι στον άνθρωπο σχετίζονται με το αμετάστρεπτο, την αδυναμία του να αναιρέσει μεταβολές που δεν του είναι επιθυμητές. Η ζωή μας είναι γεμάτη από αγωνίες για όλων των ειδών τις ισορροπίες που μπορεί να ανατραπούν ανεπανόρθωτα. Ανησυχούμε για τη φυσική μας κατάσταση και γι' αυτή των αγαπημένων μας προσώπων, για τη φθορά των υλικών αγαθών που με θυσίες αποκτήσαμε, για τις οικονομίες που μαζεύαμε μια ζωή και είναι δυνατό να χαθούν μέσα σε μία νύχτα, για την κοινωνική υπόληψη που με κόπο χτίσαμε και μπορεί να γκρεμιστεί από έναν λάθος χειρισμό ή μια κακοτυχία...

Αυτό που μένει στο τέλος είναι η συνειδητοποίηση ότι το μη-αντιστρεπτό είναι ο κανόνας του παιχνιδιού που μας επιτρέπει να παραμένουμε παίκτες στην παρτίδα της ζωής. Και η γνώση αυτή του πεπερασμένου των πραγμάτων οδηγεί μοιραία σε ένα αίσθημα μαιωχότητας.

Όμως, πόσο μάταιο είναι ένα ταξίδι στην Ιθάκη; Το ερώτημα γίνεται ρητορικό, και η υπονοούμενη απάντηση αισιόδοξη, αν ορίσουμε τη ζωή όχι ως πεδίο άνισης – και, εν τέλει, άσκοπης – μάχης ενάντια στην παντοδυναμία του Δεύτερου Νόμου, αλλά ως πορεία **αυτεπίγνωσης** που, στο τέλος της, οδηγεί στην ανακάλυψη του αιώνιου μέσω της υπέρβασης των νόμων του εφήμερου. Όπου «*αιώνιο*» εννοούμε εδώ το άχρονο, αφού ο χρόνος (όπως και ο χώρος) είναι απλά μία φυσική διάσταση που εφηύρε ο άνθρωπος στην προσπάθειά του να κατανοήσει τα φαινόμενα που τον περιβάλλουν. Η Ιθάκη μπορεί, επομένως, να είναι η ίδια η κατάκτηση της **αθανασίας**. Έστω και αν, στη στερνή γραφή του, ένας σύγχρονος φιλόσοφος και διάσημος δραπέτης της ζωής χαρακτήρισε ως «*πιθήκους*» εκείνους που τολμούν να πιστέψουν σ' αυτήν (Γκέμμα, Κεφ. 11, σελ. 183)...

[1] <https://www.youtube.com/watch?v=NNpGZ0-rQNY>

Watch Video At: <https://youtu.be/NNpGZ0-rQNY>